

TWIN TOWERS

DRIE BEDENKINGEN VANUIT DE PSYCHOANALYSE

Lieven Jonckheere
28-9-01

Elke ideologie van 'zuiverheid' leidt tot het terrorisme van 'vermenging'

Om het nieuwe, en meteen ook de absolute gruwel van de terroristische aanslag op de *Twin Towers* te kunnen begrijpen moeten we vertrekken van een zeer algemene historische situering. Een eerste nieuwe vorm van terreur speelde zich af in het duister van WO II: daarvan profiteerde het Europese Christendom om de dolk van het nazisme in het hart van het Jodendom te planten, met de catastrofale poging om het Jodendom uit te roeien (*shoah*). Na WO II meende VS-president Truman voor God de Vader te kunnen spelen en beide partijen voor eens en voor altijd te kunnen scheiden door hals over kop de eeuwenoude zionistische droom in vervulling te laten gaan. Overigens zeer tegen de zin van Europa werd in 1947 de Joodse staat Israël in het hart van de Islam geplant, als instrument van politiek-economische controle (olie onder andere). De terroristische aanslagen op de *Twin Towers* en het Pentagon lijken nu te kunnen beantwoorden aan een derde tijd van een soort doldraaiende 'herschikking': op die wijze plant de Islam zich nu op zijn beurt in het hart van de US - of moeten we inderdaad geloven, zoals in de Moslimwereld wel eens beweerd wordt, dat de Islam in het hart van de VS is geplant geworden door Israël?

Het moet duidelijk zijn dat de Islam daarbij geen politiek-economische controle beoogt, naar het model van de US, maar hoogstens een tijdelijke chaos of ontregeling. Tegengesteld aan wat sommige ideologische paniekzaaiers beweren probeert het Oosten daarmee ook niet de definitieve doodssteek toe te dienen aan onze Christen 'beschaving', zoals het Westen wel deed met het Jodendom. Het meest eigene van deze aanslag, en misschien ook wel de absolute gruwel, is de definitieve 'vermenging' van de terroristen met hun slachtoffers die daaruit resulteert. Terroristen en offers, Moslims, Christenen, Joden en enkele anderen werden in onherkenbare, niet meer te identificeren brokstukken uiteengerukt; en na zo lang onder de brokstukken van de *Twin Towers* gelegen te hebben vallen die menselijke brokstukken meer dan waarschijnlijk ook niet meer van elkaar te onderscheiden, zijn ze niet meer te scheiden. Ongetwijfeld zal men dit wél proberen te doen, of is men daarmee al druk bezig, in een even hopeloze als morbide poging om 'iets' te 'identificeren' als 'de daders'. Maar uiteindelijk zal men toch niet anders kunnen dan alle menselijke resten die men nog ergens vindt op een of ander wijze samen te begraven, in een gemeenschappelijk graf in het hart van de VS.

We kunnen ons inbeelden dat deze obscene vermenging van Oost en West, dader en slachtoffer, Moslim en Christen het rouwproces van de nabestaanden van de slachtoffers op onvoorzienbare wijze zal compliceren. Maar ook langs de kant van de medestanders van de daders stelt zich de vraag hoe die daarmee zullen omgaan, of dit binnen hun ideologie van 'zuiverheid' wel tolereerbaar is.

Wat deze perverse en onvruchtbare vorm van 'vermenging' inspireert kan moeilijk iets anders zijn dan wat sedert Freud de 'doodsdrift' heet. Het is trouwens opvallend hoe dat psychoanalytische idee de pointe is geworden waarop de meest lucide analyses van het terrorisme steeds weer uitmonden. Denken we bijvoorbeeld aan Enzensberger (De Morgen, 24 september 2001), met zijn voorspelling van de 'globalisering van het mensenoffer', waarin hij betoogt dat de terrorist eigenlijk enkel zichzelf opoffert teneinde zijn hele ideologische achterban te kunnen opofferen; wat types als Bin Laden dus zoeken is niet de ondergang van de Westerse beschaving maar van de Islamitische. Of met de onverbidde spiegellogica van een Hitler op het einde van WO II: als het Arische ras uiteindelijk niet in staat gebleken is om zijn duistere Joodse keerzijde uit te wissen, dan moeten dat Arische ras maar zelf van de aardbodem worden geveegd. Als de Islam zijn identiteit niet kan intact houden ten opzichte van zijn Westerse schaduwzijde, dan moet die Islam maar verdwijnen. Alsof op deze wereld geen plaats zou zijn voor twee religies die slechts op een paar kleine details verschillen – dat is wat Freud 'het narcisme van de kleine

verschillen' noemde, de eigenliefde die gebaseerd is op de uitvergroting en de haat van enkele verwaarloosbare details waarop de ander van onszelf verschilt. Denken we bijvoorbeeld ook aan de moppen die Belgen en Hollanders altijd over mekaars kleine kantjes moeten maken.

Maar terug tot de doodsdrijf, het laatste van de vele grote én mis begrepen begrippen, dat Freud onze cultuur aan de vooravond van WO II schonk. Die doodsdrijf, ook wel eens *Thanatos* genoemd, kent een tegengestelde beweging aan die van de zogenaamde *Eros* of de levensdrijven: wat *Eros* verbond maakt *Thanatos* weer ongedaan. Het is betwifelbaar of God zo iets als 'de mens' heeft geschapen, maar in elk geval schiep *Eros* 'de jood', 'de christen', 'de moslim' en nog enkele andere religieuze identiteiten of tunnelverbindingen met God – die dan op hun beurt elk hun eigen 'mens' hebben geschapen. De door de terroristen geïncarneerde *Thanatos* doet nu die erotische identiteiten weer desintegreren, ze vallen weer uiteen tot wat de Griekse filosoof Empedocles ooit bestempelde als 'partikels' en wat bij Freud 'partiële drijven' werden: monden, ogen, oren en anussen vloten weer dooreen, als een horde amoeben, in ongebonden toestand – tijdloos wachtend tot *Eros* zijn adem heeft teruggevonden en weer verzamelen blaast.

Een vergelijking met een recent fenomeen kan misschien toelaten om iets begrijpelijk te maken van de vorm die de doodsdrijf aanneemt in het huidige terrorisme, en die, zoals gezegd, gericht is op een desintegratie en een even obscene als onvruchtbare 'vermenging' van de niet meer identificeerbare resten van wat ooit religieuze identiteiten waren. Dat terrorisme lijkt inderdaad op dezelfde leest geschoeid als de terreur van de systematische verkrachting van Moslimvrouwen door de Servische milities, nu al weer een tijdje terug. Die verkrachting werd een onuitgegeven 'biologisch wapen', een biologische tijdbom, doordat enkel de vrouwen die zwanger werden in leven bleven en ze zolang werden vastgehouden tot abortus onmogelijk was geworden. Dat leverde uiteraard geen kinderen van *Eros* op, maar ook hier weer lijkt, met Freuds bekende formule, een 'monocultuur van de doodsdrijf' te heersen: een obscene vermenging zonder dat daaruit iets nieuws kan ontstaan, maar op een wijze die integendeel tot complete desintegratie leidt - in dit geval niet alleen van de 'moeders' (zelfmoord), maar ook en vooral van de familiale structuur bij de Moslims.

De vraag stelt zich dus of de aanslag op de *Twin Towers* ook niet een dergelijke 'verkrachting' is - met als resultaat een definitieve obscene 'vermenging', met mogelijks even desintegrerende effecten voor de Amerikaanse samenleving op lange termijn, eenmaal de eerste euforie van de solidariteit zal zijn overgewaaid?

In elk geval, het besluit moet zijn dat de terreur van die 'vermenging' de perverse *pointe* is van elke fundamentalistische ideologie van 'zuiverheid'.

Symboliek van de *Twin Towers*

Ondanks de indrukwekkende ravage in het reële wordt van alle kanten gesuggereerd dat de aanslag op de *Twin Towers* wel eens vooral symbolisch zou kunnen zijn bedoeld. In elk geval, achteraf is die aanslag door de hele Westerse wereld als symbolisch ervaren geworden. De *Twin Towers* waren blijkbaar symbolen, maar symbolen van wat?

Van de psychoanalyse verwacht men uiteraard dat ze de symboliek van de *Twin Towers* zo laag of zo diep mogelijk gaat zoeken, in duistere onbewuste en bijgevolg ook seksuele sferen – waarbij iedereen meteen de *Twin Towers* als fallussymbolen voor ogen heeft. Maar waarom dan twee fallussen? Het onbewuste, zo leert Freud, kan niet voorstellen wat ontbreekt, en daarom wordt het ontbrekende voorgesteld door zijn 'verdubbeling', twee keer 'plus' staat dus voor 'min'. Twee fallussymbolen in een droom betekenen dan ook niets anders dan de afwezigheid van de fallus, of met een ander berucht begrip: de castratie. Een hypothese is dan ook dat de *Twin Towers* de castratie in de *American Dream* ensceneren. Het doorprikken en de vernieling van die symbolische torens kan dan ook begrepen worden als een soort 'wilde duiding', in die zin dat ze Amerika's castratie blootlegt voor het oog van de wereld. Alsof de terroristen tot de wereld schreeuwen: "Met die twee torens verbergt Amerika zijn castratie, zijn tekort".

Wat dat tekort dan juist inhoudt, wat Amerika ontbreekt, dat is natuurlijk een andere vraag. Misschien het vaak aangehaalde ontbreken van een eigen geschiedenis, de geschiedenis van een echte verhouding met de rest van de wereld? Misschien zal achteraf blijken dat deze terroristische aanslag op de *Twin Towers* het mythische begin is geweest van deze geschiedenis van de verhouding van Amerika tot de rest van de wereld?

Ik wil er wel op wijzen dat de hedendaagse psychoanalyse – in het spoor van Jacques Lacan – zich niet beperkt tot dit fallisch symbolisme. In het geval van de *Twin Towers* plaatst bijvoorbeeld Eric Laurent dat fallisch symbolisme tegenover de opeenstapeling van de meerwaarde (Marx) of het overschot aan genot (Lacan) dat de VS via het globalisme steeds meer gaan ontvreemden aan allerlei lokale culturen. Waar ter wereld men ook McDonald's hamburgers vreet en die dan doorspoelt met Coca-Cola, uiteindelijk doet men dat altijd voor het genot van de VS (en niet voor dat van God, Jahweh, Allah, etc). De afgrondelijke fundamentalistische haat waarvan de aanslag op de *Twin Towers* getuigt, viseert dan ook vooral die schaamteloze, ten hemel schreiende opeenstapeling van gestolen genot.

In dat opzicht mogen we de *Twin Towers* dan misschien ook beschouwen als de moderne, schele versie van de toren van Babel - in dit geval dus het Babel van het globalisme, dat we met een woordspeling vanaf nu het 'globabelisme' zullen noemen. En net zoals de toren van Babel vroeger de toorn van Jahweh over zich riep, waren die torens van het 'globabelisme' blijkbaar ook weer een doorn in het oog van religieuze fundamentalisten. Het is nu echter alsof dezen er niet echt op vertrouwen dat hun Allah in staat zou zijn om het kunststukje van de Joodse Jahweh te herhalen, om dus dat 'globabelisme' een halt toe te roepen door "verwarring te brengen in hun taal, zodat de een de ander niet meer verstaat" (zo luidt het in de Bijbel), en dus hebben ze maar het hemelse gerecht in eigen hand genomen. De resten van de *Twin Towers* vertonen overigens een *unheimliche* gelijkenis met de onaffe toren van Babel zoals die eeuwen geleden werd geschilderd door Pieter Breughel de Oudere.

Welk heil te verwachten van een Christusidentificatie?

Vermeldenswaard onder de door de psychoanalyse van Lacan geïnspireerde reacties op het *Twin Towers* gebeuren is uiteraard ook deze van de bekende Sloveense filosoof Slavoj Žižek ("Welcome to the Desert of the Real II"). Hoewel weer eens bijzonder inspirerend (we herhalen hier niet zijn analyse), eindigt hij mijns inziens toch vrij ongelukkig, door te suggereren dat er enig heil te verwachten zou zijn van de Christusidentificatie van president Bush. Žižek herinnert er inderdaad aan dat Bush tijdens zijn verkiezingscampagne geen ander ideaal kon verzinnen dan Christus *himself*. Eens zien, zo besluit Žižek, of Bush erin zal slagen om de Amerikaan ertoe te bewegen om zijn moslimbuur te beminnen 'als zichzelf'.

Dat is uiteraard ironisch bedoeld, maar toch willen wij daartegen waarschuwen. De hemel verhoede dat papa Bush - zoals collega Paul Verhaeghe hem noemde in zijn bijdrage in *De Morgen* - zijn Christusidentificatie zou doordrukken. Op de gevaren die dat met zich meebrengt, werd immers al voldoende gewezen door Freud zelf, in een biografische studie van een illustere voorganger van Bush, Thomas Woodrow Wilson namelijk. Die biografie schreef Freud overigens in nauwe samenwerking met William Bullitt, de eerste Amerikaanse consul bij de jonge Sowjetstaat. In die studie wordt uitvoerig aangetoond hoe juist Wilsons Christusidentificatie verantwoordelijk was voor een compleet verkeerde inschatting van de politieke realiteit van Europa na WO I. De hervervakeling waarmee Wilson toen de wereld meende te kunnen redden maakte onder andere van de Balkan het kruitvat dat ook nu nog altijd smeult. En misschien, maar daarover ontbreekt ons voldoende 'intieme' informatie, was het niet alleen onder externe druk van de Joodse lobby, maar ook onder de interne druk van dergelijke Christusidentificatie dat Truman na WO II de stichting van Israël doordrukte. Een hypothese, die zou kunnen geverifieerd worden aan de hand van historisch materiaal, is dan ook dat het vooral na de scheiding van Kerk en Staat is dat dergelijke onbewuste Christusidentificaties geleid hebben tot desastreuze politieke gevolgen. Christus heeft al één keer de wereld gered, dat zou moeten volstaan.